

PAUL FEYERABEND'İN BİLİM FELSEFESİNDE BİLİMİN DEĞERİ VE BİLİMSEL YÖNTEMİN BELİRLENMESİ SORUNU

Kabul Tarihi: 18.02.2016

Yayın Tarihi: 14.04.2016

Vedat ÇELEBİ*

Öz

Feyerabend, bilimle ilgili olarak bilimin sabit, genel geçer kurallarla ilerlediğini savunan anlayışı eleştirir. Feyerabend'e göre, bilim dâhil her türlü bilgi biçimi bir gelenektir ve hiçbirinden üstün değildir. Gelenekler ne iyi ne de kötüdürler, yalnızca vardırlar. Bilimin kendisi de bir gelenektir ya da bir geleneğin bir yönüdür. Feyerabend, bilimin aklın ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olan bilim adamları sayesinde ilerlediği görüşüne karşı çıkar. Onun bilimsel yönteminde genel geçer bir yöntem yoktur. Geçerli olan ilke "ne olsa uyar" ilkesidir. Bilim ussal sistematik kurallara dayanmaz, eğer öyle olsa idi bilim ilerleyemezdi. Feyerabend için bilim anarşist bir girişimdir. Epistemolojik anarşizm ile de kurulan ilişkisi bu noktadadır. Feyerabend'in amacı, bilimi katı bir kurallar dizisi olmaktan kurtarmaktır. Feyerabend, anarşist epistemolojisinde, bilim tarihinin kuralı ve usdışı örneklerle dolu olduğunu ortaya koyarak nesnelci, çizgisel ilerlemeci ve monist bilim anlayışının aksine bilimsel bilginin yönteminde çoğulculuk ve ne olsa uyar ilkelerini temele alır.

Anahtar Kelimeler: Feyerabend, bilim felsefesi, bilimsel bilginin değeri, bilimsel yöntem, epistemolojik anarşizm.

VALUE OF SCIENCE AND THE PROBLEM OF DETERMINATION OF SCIENTIFIC METHOD IN PAUL FEYERABEND'S PHILOSOPHY OF SCIENCE

Abstract

Feyerabend criticizes, in respect of science, the understanding arguing that science progresses with fixed and universal rules. According to Feyerabend, all kinds of knowledge forms including science is a tradition, and none of them is superior to other. Traditions are neither good nor bad, only they are in existence. Science itself is also a tradition or a side of a tradition. Feyerabend opposes the view of that science progresses through scientists who strictly adhere to the principles of mind. There is not a universal method in his scientific method. The effective principle is the principle of "whatever works". Science is not based on the rational systematic rules, if so, science would not progress. Science is an anarchist attempt for Feyerabend. Its relationship established with the epistemological anarchism is at this point. Feyerabend's goal is to save science to be a set of strict rules. Feyerabend, in anarchist epistemology, uses principles of pluralism and whatever works as bases in the method of scientific knowledge in contrast to objectivist, linear progressive and monist understanding of science, by putting forward that the history of science has filled with irregular and irrational examples.

Key Words: Feyerabend, philosophy of science, value of scientific knowledge, scientific method, epistemological anarchism.

Giriş

Feyerabend, kendisinden önceki bilim felsefelerini eleştirir. Özellikle Viyana Çevresi'nin mantıkçı, olgucu bilim anlayışını eleştirir. Neo-pozitivistlerin bilim ile bilim olmayı ayırma çabalarının gerçekte bilimi ortadan kaldırdığını düşünür. Feyerabend bilime bakarken bilim tarihine de bakmak gerektiğini, bilim ile bilim olmayı ayırmaya çalışırken bilim adamının çalışmalarının bilim tarihi ile kuşatılmış olduğunu göz ardı

* Yrd. Doç. Dr. Vedat Çelebi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.
celebivedat@gmail.com.

edilmemesi gerektiğini öne sürer. Böylece, pozitivist ve neo-pozitivist bilim felsefesinin çizdiği çerçevenin bilimin temel niteliğini anlayabilmek için yetersiz kaldığını öne sürmektedir.

Feyerabend'in eleştirdiği neo-pozitivizm akımı, Viyana Çevresi olarak adlandırılan filozofların felsefi düşünüş sistemlerini nitelemek için kullanılmaktadır. Mantıksal deneycilik, mantıkçı pozitivism, neo-pozitivizm (yeni olguculuk) gibi adlarla da anılan bu çevre, bilim felsefesi yapma geleneğini başlatıp bu alandaki tartışmalarda belirleyici olmaktadır (Güzel, 2010: 62).

Mantıkçı pozitivistin “evi” olarak nitelendirilen Viyana Çevresi, 1929 yılında, “Bilimsel Dünya Görüşü: Viyana Çevresi” adıyla bir bildiri yayımlar. Bu bildiri amaçlarını şu şekilde ifade ederler: “Amacımız, tek bir bilimin, yani insanlığın edinebileceği tüm bilgileri; fizik ya da psikoloji, doğa bilimleri ve edebiyat, felsefe ve özel bilimler gibi birbirinden tamamen ayrı disiplinlere ayırmaksızın hepsini içinde toplayan bir bilimin yaratılmasıdır. Bu yöntemin amacı bilimi, metafizik sorunlardan ve anlamsız önermelerden arındırmak ve bilimin anlamını, kavramlarını ve önermelerini açıklığa kavuşturmaktır” (Joergensen, 1951: 4).

Chapman'a göre Viyana Çevresi düşünürlerinin en temel amacı, her türlü metafizik görüşün anlamsız olduğunu göstermektir (Siobhan, 2008: 23). Bu amaç doğrultusunda hareket eden mantıkçı pozitivistler, doğal dillerin anlam belirsizliğine ya da çok anlamlılığa yol açtığını ve bu kusurları giderme amacıyla ideal bir dil kurmanın gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu ideal dil ile doğa bilimlerindeki evrensellik, nesnellik mantığını felsefe alanına da uygulamayı amaçlamaktadırlar.

Neo-pozitivistler bilim ile bilim olmayan arasına çizmeye çalıştıkları sınır için en geçerli yöntemin doğrulanabilirlik ilkesi olduğunu savunurlar. Doğrulanabilirlik ilkesi, bir önermenin ancak ve ancak bir olguya karşılık gelmesi ile o önermenin doğruluk değerine sahip olabileceği tezine dayanır. Anlamlı önerme, doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olmalıdır. Bu açıdan bakılınca doğrulanması mümkün olmayan önermeler anlamlı dolayısıyla bilimsel değildir. Bu noktadan yola çıkan neo-pozitivistler metafizik önermeler deneyimlenemez olduğundan metafiziği bilim alanının dışında bırakırlar. Aslında bilim ile bilim olmayan arasına değil de bilim ile metafizik arasında bir sınır çizerler.

Neo-pozitivistler, kuramdan, ideolojiden bağımsız bir gerçeklik arayışı içerisindedir. Bu bağlamda nesnel olmayan, sınınamayan bir kuram bilimsel değildir. O halde, bilimselliğin ve anlamlılığın güvencesi olarak doğrulanabilirlik ilkesi ölçüt kabul edilmektedir. Feyerabend ise, neo-pozitivistler tarafından bilimin evrensel, nesnel, tek bir yöneme sahip bir bilgi olarak algılanmasının yanlış olduğunu ve üstelik bütün bunların doğru olabileceğine ilişkin hiçbir açıklamanın olamayacağını düşünmektedir. Bugünkü bilim anlayışı bugünkü konumunu hiçbir şekilde kendi içsel yapısında var olduğunu iddia ettiği, nesnellik ya da evrensellik gibi niteliklerle elde etmemiştir. Feyerabend'e göre, “bir şeyin yaratılmasıyla o şeyin doğru bir düşüncesinin yaratılıp anlaşılması çoğunlukla bir ve aynı bölünemez sürecin parçalarıdır ve süreci bir yerde durdurmadan bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir” (Feyerabend, 1999a: 42).

Teorik olarak bilimin tanımında kesin tartışma ve düşünce özgürlüğü olmasın rağmen yaşamda, pratikte bunun tam tersinin ortaya çıktığı, bilimin baskıcı bir otorite işlevine sahip olduğu görülmektedir. Çünkü ona göre, bilim de bir ideolojidir ve diğer ideolojilere göre bir üstünlüğü yoktur. Feyerabend, bilimin 17. ve 18. yüzyıllarda önemli hizmetler sağladığını ve insanın özgürleşmesine katkılar yaptığını kabul etmektedir. Ama bu durum artık geçerli değildir; aksine, bilim anlayışı ve uygulaması özgürleşmenin önünde bir engel konumuna gelmiştir. Bilimin temel mantığında önermelerin dış gerçekliği doğru bir şekilde temsil ettiği anlayışı vardır. Hâlbuki Feyerabend'e göre, dış

gerçeklik ile kuram arasında bir temsil ilişkisi yoktur ve bilimin temel çıkış noktası bir dogmatizmden başka bir şey değildir (Şaylan, 1996: 37).

Bir bilim felsefecisi olarak Feyerabend, bilim felsefesinin çok büyük bir geçmişe sahip olduğunu fakat aynı zamanda bilim felsefesinin geleceği olmayan bir konu olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, bilim adamına sorunlarını çözmeye yardımcı olabilecek hiçbir şey yoktur (Losee, 2008: 237). Bu düşüncelerinin yanı sıra Feyerabend'in, bilim alanında ortaya koyduğu epistemolojik anarşizm düşüncesi onun postmodern bilim felsefecisi olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur (Cevizci, 2002: 413). Çünkü Feyerabend, pozitivist felsefede egemen olan anlayışın aksine bilim aracılığıyla dünyanın betimlenmesinin monist bir yaklaşımla mümkün olmadığını, buna bilimin yetkin olmadığını düşünmektedir. Feyerabend'e göre, neo-pozitivistlerin iddia ettiği gibi bilimin değişmez, genel geçer kurallarla ilerlediği, ilerlemesi gerektiği düşüncesi gerçekçi değildir.

Bilimsel Bilginin Değeri

Girişte de kısaca bahsettiğimiz gibi en temel problem bilimin niteliğinin, yönteminin ne olduğu ve ne olması gerektiğine ilişkindir. Bu çerçevede düşünce tarihinde daha özelinde de bilim tarihi ya da bilim felsefesinde bilimsel bilginin değerinin saptanması ve bilimsel bilginin değerinin yüceltilmesinin hangi noktadan sonra bir aşırılık olarak görülebileceği önemli bir problemdir.

Bu eleştiri tavrının sergilenmesini bilim felsefesinin temelini koyan Feyerabend'e göre, "Bilimin değeri ve kullanımı ile ilgili kararlar bilimsel kararlar değildir; bunlar varoluşsal denilen türde kararlardır; belirli bir tarzda yaşama, düşünme, hissetme, davranma kararlarıdır" (Feyerabend, 1995: 43).

Feyerabend, bilimin insanoğlunun doğayla olan mücadelesinde bulmuş olduğu araçlardan sadece biri olduğunu, bu yüzden mutlaklaştırılmaması gerektiğini savunur. Modern toplumda bu gerçeğin unutulması bilime gereksiz şekilde yüksek bir statü bahşedildiğini iddia eder. O, buradan hareketle bir tahakküm aracı olup çıkan bilimi, modern insan üzerinde Hıristiyanlığın daha önceki toplumlar üzerinde sahip olduğu nüfuzla benzer bir nüfuzla sahip olan bir ideoloji ya da dine benzetir. Ona göre, Hıristiyanlık geçmiş çağlarda toplum üzerindeki nüfuzunu, kurumlaşmış baskı yoluyla devam ettirmişti. Bilimin modern insanın gözündeki yüksek statüsünü benzer bir yöntemle sürdürdüğünü düşünen Feyerabend, bilimin yıktığı dinin yerini aldığını öne sürer. Bugün bilim, bireylerin taleplerine uygun olarak benimsedikleri ya da reddettikleri bir düşünce sistemi olarak değil, itiraz edilmesi mümkün olmayan bir şeymiş gibi görülmektedir (Cevizci, 2002: 98). Feyerabend, ona verilen değer açısından bilimin din ile özdeşleştirildiğini düşünmektedir. Dinlerde olduğu gibi bilimsel bilgiye olan sarsılmaz inanç dogmatik bir tavır ortaya çıkarması açısından dini bilgiye benzemektedir. Burası Feyerabend'in eleştirdiği en temel noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ona göre, "Ne bilim ne de aklilik evrensel üstünlük ölçüleridir. Bilim kutsal değildir. Sadece var olması, hayran olunması ve sonuç alması onu mükemmellik ölçüsü yapmaya yetmez" (Feyerabend, 1999a: 267). Feyerabend'e göre, bilim insanların çevreleriyle başa çıkmak için icat ettikleri birçok araçtan sadece biridir. Yegâne değildir yanılmaz değildir ve kendi başına bırakılmayacak kadar güçlü, dayatmacı ve tehlikeli hale gelmiş durumdadır (Feyerabend, 1999a: 204). Feyerabend, bilimin değer ve statüsünün ancak ve ancak bilim ciddi rakiplerle karşı karşıya kaldığı zaman, eleştirel bir gözle değerlendirildiğinde ortaya çıkacağı kanaatindedir. Bu ise ona göre, yalnızca bilimi değil de efsane ve dini, sanatı, felsefeyi, hatta gizemciliği ve büyüü öğretene bir eğitim sisteminin kurulmasıyla mümkün olabilir (Cevizci, 2002: 98).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Paul Feyerabend'e göre bilim, insan tarafından geliştirilmiş olan pek çok düşünme biçimlerinden biridir. Ancak düşünme biçimlerinin en iyisi olmak zorunda değildir. Bilimin akılcı, nesnel ve doğrulanabilir olmasından dolayı ortaya koyduğu üstünlük iddiası geçersizdir. Doğruluk ve bilgi hiçbir düşünme biçiminin tekelinde değildir. Feyerabend bugünkü bilim anlayışını, bilimin sahip olduğu gücü, bu gücü diğer bilgi üretme biçimlerini baskı altına almakta kullandığı biçimini, bilimin bugünkü toplumsal konumunu, dinin son derece güçlü ve baskın olduğu tarihsel dönemlerle bir arada ve son derece benzer biçimde düşünmektedir.

Feyerabend ortaçağda kilisenin rolü ile bugün bilimin toplumsal rolünü karşılaştırmak için, Galileo örneğine başvurmaktadır. Galileo evrenin yapısına ilişkin iddia ettiği düşünceleri ile kiliseyi karşısına almış ve kilisenin dogmatik yapısı nedeni ile bir suçlu konumuna düşmüştür. Bugün de Galileo benzeri bir insan, hâkim bilim anlayışına uymayan bir davranış sergilediğinde, Galileo'ya benzer yaptırımlarla karşı karşıya kalabilecektir: "Örneğin, böyle bir Galileo'nun, oluşturduğu gönüllü kontrol gruplarını alternatif eczacılık yöntemleriyle tedaviye girilerek, modern bilimsel ilaç üretiminin etkinlik gücünü test etmeye kalkıştığını düşünelim. Tıpkı esas Galileo gibi, ABD'nin birçok eyaletinde başı polisle derde girecektir" (Feyerabend, 1995: 307). Feyerabend'e göre, insanoğlu, on yedi ve on sekizinci yüzyıllarda kendisi için bir kurtuluş aracı olmuş olan bilimi putlaştırarak kendisini onun karşısında köle durumuna düşürmüştür (Cevizci, 2012: 97). Feyerabend'e göre bilim, tarihsel süreci ile yüzleştiğinde; bilimsel çalışmalarda katı, değişmez ve mutlak ilkelerin varlığının, bilimde önemli güçlükler neden olduğu görülecektir.

Bilim, kendi iktidarını yeniden ürettiği kurumlara ve sistemin kendisine dinin, başka bilgi üretme biçimlerinin girmesine izin vermemektedir. Çünkü temel olarak "bilimsel" eğitim ile insanlara ve topluma dünyaya belirli bir biçimde bakma yetisi verilmekte ve bu yetinin kaynağı olan bilim anlayışının meşruluğu kabul ettirilmektedir. Ona göre, "Birçok kimse, bir doktora ya da eğitimciye, eski zamanlarda papaza duyduğu gibi güven duyuyor" (Feyerabend, 1991a: 130).

Pek çok düşünür bilimi yüceltir ve değerli görür. Feyerabend ise, bilimi bu denli yücelten temel mantığı sorgular. Feyerabend bilimin, geçmişte yetkiye, batıl inançlara karşı verilen savaşların hep ön saflarında olduğunu kabul eder. İnsanlık köhne, katı düşünce biçimlerinden kurtuluşunu bilime borçludur (Feyerabend, 1991a: 144). Ancak bilimin bu egemen durumu sürekli değildir. Feyerabend, bilimin dogmatik ve baskıcı yapısı ile çoğulcu anlayışı yok etmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Bu çoğulculuğu temele alan yaklaşımı insani bir biçimde var etmenin yolu ise, dogmatik olmamak ve var olması istenen bütün bilgi üretme biçimlerinin var olabilmelerine imkân tanımaktan geçmektedir. Feyerabend için bilim bir bilgi üretme biçimidir ama bundan daha fazlası değildir.

Feyerabend, bilimi bilim olmayandan ayırt eden bir yöntemin olmadığını iddia ederek, bilimsel bilginin diğer geleneksel bilgi türlerinden üstün olduğu iddiasının batı modernizminin emperyalist söyleminden kaynaklandığını ileri sürer. Feyerabend'e göre, bilimsel bilgi, aydınlanmanın ürünü olan batı aklına özgüdür ve diğer bilgi geleneklerinden daha üstün değildir; sadece onlar gibi bir bilgi geleneğidir (Feyerabend, 1991a: 12-13). Bilim, diğer olası bilgi türlerinden daha iyi ya da daha kötü değildir. Bilim, dayandığı ilkeler ya da ulaştığı sonuçlar bakımından üstünlük sağlayan bir bilgi değildir. Feyerabend bilimi, insanın çevresiyle başa çıkmak için bulduğu birçok araçtan biri olarak görür (Feyerabend, 1991a: 147). Bilim kurtuluş için asla tek yol değildir. Bilim eksikliklerle doludur, bu nedenle insanın çevresiyle başa çıkacağı en mükemmel yöntem de değildir. Çevresini anlamak için insan bilim dâhil her yolu kullanabilmelidir.

Güzel'e göre, Feyerabend'in: "Kendi bilim felsefesinde vurguladığı temel şey, bilimin insan için olduğu, bilimsel etkinliklerde insanın göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Feyerabend, Viyana Çevresi'nin bilim anlayışının göz ardı ettiği, yok saydığı insanı, yeniden bilim denen şeyin tam da ortasına koymaktadır" (Güzel, 1998: 10).

Feyerabend, bilime yönelik eleştirilerinin sebebini de yine insani bir gerekçe ile açıklamaktadır. Feyerabend, "Bir tek bilimsel buluşun oluşmasına katkısı olmamış, bilimle aynı adı paylaşıp başka hiçbir şeyini paylaşmayan bilim felsefesi gibi "piç bir konuyla", felsefenin bu saldırgan dalıyla uğraşmasının gerekçesini, "daha insancıl" bir bilim görüşü ortaya koymak" olarak açıklamaktadır (Güzel, 1998: 9).

Feyerabend, bilim de dâhil her türlü bilgi üretiminde bilgiyi üreten insanın doğasının göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünür. Bunun yanı sıra doğru bilgilere ulaşmada bilimin başarısını kabul eden Feyerabend, doğrunun özgürlük ile karşılaştığında kişi için özgürlüğünde en az doğru kadar değerli olduğunu düşünür. Onun için günümüz bilimi bir zamanlar savaştığı dogmatik düşüncelerin yerini almış ve özgür düşünce karşısında baskıcı bir tavır takınmaya başlamıştır. Bu nedenle insan doğruyu seçebileceği gibi özgürlüğü doğrudan üstün tutabilir. Hâlbuki bilim özellikle eğitim aracılığıyla insanın nasıl yetiştirileceğini, nasıl düşüneceğini, nasıl hareket edeceğini belirlemeye çalışır.

Feyerabend'e göre bilim, insanlığın mutluluğu içindir ve bilimin değeri, onun insanın özgürleşmesine yaptığı katkıyla ölçülmek durumundadır. Oysa çağdaş bilim, insanın özgürleşmesine ve mutluluğuna katkı yapmak bir yana, başka kültürel gelenekleri ortadan kaldıran monolitik yapısıyla, insanı kendisine köleleştirmektedir. Bilimin "yatak odamıza dahi girdiğini" öne süren Feyerabend, bilimin suiistimleri, teknoloji yoluyla yarattığı çok çeşitli çevre problemleri bir tarafa, batı dışı dünyaların geleneksel kültürlerini ortadan kaldırdığını savunur. Hastalığı tedavi etmenin bildik tek bir yolu vardır. Önce hastalığı doğru teşhis etmek, sonra da hastalığın kendisini veya hastalığı doğuran nedenleri ortadan kaldırmak için ilaç kullanmak. Hastalığı teşhis ettiğine inanan Feyerabend, çareyi disiplinlerin teorik ve metodolojik çoğulcu anlayışında bulur (Cevizci, 2012: 97). Feyerabend'e göre bilim, "tek ve yegâne bir bilgi hazinesi değildir. Diğer kurumlar arasında bir kurumdur" (Feyerabend, 1995: 40). "Bilim ve onun felsefi öncelleri, tüm tarihe aşkın şeyler değil, belirli tarihsel geleneklerin parçalarıdır" (Feyerabend, 1995: 151). Feyerabend için, bilimin tek, yegâne ve evrensel olduğu iddiası, bilimin ideolojisinin bir sonucudur. Bilimin kendini nesnel olarak iddia etmesi, bir aldatmaca olarak görülmelidir. Bu noktada, Feyerabend'in bilimin nesnellik ile temellendirilerek değerinin yüceltilmesi çabalarına karşı olarak ortaya koyduğu düşüncesinin temel niteliğini biraz daha detaylandıralım.

Bilimin Değerinin "Nesnellik" Ölçütü İle İlişkilendirilmesi

Feyerabend, bilim felsefesinde her türlü evrensel ve nesnel bakış açısına karşıdır. Ona göre, bilim ussal olduğu kadar usdışıdır, sabit bir yöntem ve ölçüte dayalı olarak anlaşılabilir (Hülür, 2006: 199).

Feyerabend, mutlak değerlere ve geleneksel nesnellik düşüncesine karşı bir tavır içindedir. Feyerabend, bunu şu şekilde açıklar: "Mutlak değerlerden yana olan bir geleneğin değerleri mutlak olabilir. Ama geleneğin kendisi mutlak değildir. Fizik nesnel olabilir ama fiziğin nesnelliği olamaz" (Feyerabend, 1995: 95). Feyerabend, bilim tarihi ve bilimin nasıl geliştiği ile ilgili görüşlerini sunduğu *Yönteme Hayır* adlı eserinde bireyi, bilim adamlarını sınırlayan bütün yöntemlere, bütün evrensel ölçütlere karşı olduğunu açıklar (Hülür, 2006: 202). Feyerabend, bilimin yöntemine ilişkin süreçte kuramdan bağımsız bir gözlem ya da deney kabul etmez. Bu noktada pozitivist ve empirist

yaklaşımın aksini savunmaktadır. Ona göre, en ufak bir olgunun betimlenmesi bile kuramdan bağımsız yapılamaz (Bozkurt, 2003: 337). Feyerabend'e göre, bilime ilişkin nesnellik düşüncesine çoğunlukla sistematik ve açıkça belirlenebilir bir tarzda bilgi üretildiğini iddia eden ve diğer tüm gelenekleri geçersiz kıldığını öne süren "akılcılık" denen ideoloji eşlik eder (Feyerabend, 1991a: 7). Yukarıda da ifade edildiği gibi "akılcılık" anlayışını da bilim kavramıyla aynı noktadan eleştiren Feyerabend, bilim ve aklın el ele vererek diğer bilgi üretme biçimlerini ortadan kaldırarak, haksız bir şekilde onları bilim dışı olarak nitelendirdiklerini düşünmektedir.

Feyerabend'e göre, "bilgi edinme eylemlerimizin hiçbirinden etkilenmeyen, tamamen bağımsız nesnel bir evren algısı varsayımında bulunmamız mümkün değildir. Bilgi edinme eylemlerimiz, evrenbilimsel malzemenin en dayanıklı parçaları üzerinde bile belirleyici bir etkide bulunabilir" (Feyerabend, 1991a: 89). Bilim birçok şey yapmıştır ama diğer ideolojiler de aynısını yapmıştır. "Bilimi geri kalandan ayırabilecek tek bir bilimsel yöntem bilimi yoktur. Bilim toplumu etkileyen çok sayıda ideolojiden yalnızca biridir ve öyle görülmelidir" (Feyerabend, 1981: 161-162).

Oysaki pozitivist ya da neo-pozitivist bakışın nesnellik ile ilgili temel mantığı şu şekildedir: "Nesnelcilik, algı ve düşünceleri ne olursa olsun herkesin aynı dünyada yaşadığını iddia eder. Birtakım özel gruplar (astronomiler, fizikçiler, kimyacılar, biyolojiciler) bu dünyayı keşfeder, diğer birtakım gruplara (politikacılar, sanayiciler, dini liderler) insanları bu dünyada yaşayabileceklerine inandırır. Önce nesnel gerçeklik imalatçıları çeşitli hayalleriyle sahne alırlar, sonra madde ve toplum mühendisleri onların vardığı sonuçlarla ahalinin arzu ve ihtiyaçlarını, yani Protagoras'ın tanımladığı anlamda gerçekliği birleştirirler" (Feyerabend, 1995: 69). Feyerabend ise, bilim dışındaki diğer epistemik yöntem ve araçları da aynı şekilde yetkin saymaktadır. "Bilim, özel bir gelenektir. Sahip olduğu egemenlik, toplumun bütün üyelerinin katıldığı açık bir tartışmayla sona erdirilmelidir" (Feyerabend, 1991a: 107). Feyerabend için hâkim bilim anlayışı, diğer hâkim toplumsal aktörlerle birlikte var olan ve sürekli işbirliği içinde bulunan bir bütünün parçalarıdır (Feyerabend, 1995: 13).

Bilimsel bilginin nesnellik tezi, Feyerabend'in bilime yönelttiği eleştirilerinde, vazgeçilmez bir öneme sahip çözümleme aracı niteliğindedir. Ona göre, "Bir usulün ya da bakış açısının nesnel olduğunu söylemek, onun insanların beklenti, düşünce, tutum ve istekleri ne olursa olsun geçerli olduğunu ima etmektir" (Feyerabend, 1995: 14). Ancak Feyerabend'e göre, "Bilimin üstünlüğü, araştırmayla ya da kanıtlamayla elde edilen bir sonuç değil, politik, kurumsal, hatta askeri baskılardan elde edilen bir sonuçtur" (Feyerabend, 1991a: 126).

Feyerabend'e göre, "Bilimin gelişmesi ve giderek büyüyen bir bilgi stoğu oluşturmasıyla birlikte, formel nesnellik nosyonları sadece bilgi üretmek için değil, eldeki hazır bilgi toplamını meşrulaştırmak, yani onun nesnel olarak geçerli olduğunu göstermek için kullanılmaya başlamıştır" (Feyerabend, 1995: 19). Nesnellik insani olmaktan uzak bir düşünme biçimi ve iddiasıdır. Bunun sonucunda insanlar olarak, "...biz eylemlerimizin felakete yol açtığını keşfettiğimizde hiçbir nesnel değer işimize yaramayacaktır" (Feyerabend, 1995: 376).

Feyerabend'e göre, "Yegâne düzgün yonteme ve yegâne kabul edilebilir sonuçlara sahip olduğunu iddia eden bir bilim ideolojidir" (Feyerabend, 1995: 175). Ona göre, "bilim adamları bilinmeyen bir malzemedeki binalar diken ve ancak yapılarını bitirdikten sonra haklarında bir hükme varabilen mimarlar gibidir: Ayağa kalkabilirler, düşebilirler, bir ara konumda öylece kalabilirler kimse bilemez" (Feyerabend, 1991a: 12). Bu anlamda, Feyerabend, kuramların nesnellikle ilişkilendirilerek kendisi dışındaki kuramları, algıları dışlayan yaklaşımı eleştirmektedir: "Tutarlı bilgi, yani dünyaya ve dünyadaki olaylara ait tek tip, genel bir açıklama diye bir şey yoktur. Kuşatıcı, kapsayıcı

gerçeklik diye bir şey yoktur” (Feyerabend, 1995: 124). Dünyamız, ona göre, kolayca ve basitçe kavranabilecek bir gerçeklik değildir. Aklımız ve bilgimizin yapabileceği bir şey vardır ki, o da olayları düzenlemektir (Feyerabend, 1995: 140). Bundan ötesi mümkün değildir. Çünkü ona göre, “Olgular, değerler ve aklılığı birbirinden ayırmak zorlama bir şeydir” (Feyerabend, 1995: 23). Bu bağlamda, “nesnellik” iddiası ve “evrensellik” düşüncesi Feyerabend’in şiddetle ve sürekli karşı çıktığı kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilimin Yöntemi Ve Epistemolojik Anarşizm

Feyerabend’e göre bilim, bilim adamlarının olgularla ve kabul gören kurallar ve kuramlarla uyuşmayan kuramlar ortaya koymalarıyla, kısaca bireysel özgür yorumlarla gelişme kaydetmiştir ve öyle olmalıdır. Bilimin gerçek işleyişinin ve tarihinin anlaşılmasındaki zorluk bugünkü bilim ideolojisinin bilimi “Yöntemci” bir karakterle sınırlandırmasından kaynaklanır (Hülür, 2006: 201). Feyerabend, bütün yöntembilimlerin sınırlı olduğunu düşünmesi, bir dizi kuralı başkalarıyla değiştirmeyi amaçlaması ve geliştirdiği zıttına tümevarımının yeni bir yöntembilim olmadığını savunduğu için epistemolojik olarak anarşisttir (Feyerabend, 1991b: 38). Feyerabend’e göre; “...Epistemoloji hastadır, tedavi edilmelidir ve ilaç anarşizmdir” (Bozkurt, 2003: 299).

Ona göre, bilimin ilerlemesinin yolu ihlaller, yadsımalardır. Bilim tarihinin de bu görüşü onayladığı düşüncesindedir. Epistemolojik anarşizmde de anlaşılması gereken budur. Bilim, ussal sistematik kurallara dayanmaz, eğer öyle olsa idi bilim ilerleyemezdi. Bilimsel ilerleme belirli bir zaman dilimi içinde hüküm süren epistemolojik kuralların ihlali ile gerçekleşir.

Belirtmemiz gerekir ki, epistemolojik anarşizm, siyasal anarşizmden farklıdır. Siyasal anarşizm yerleşik düzenin yıkılması görüşüne dayanır, bu anlayışta şiddet önemli bir rol oynar. Siyasal anarşizm belirli bir yaşam biçimini yok etmeye çalışırken, epistemolojik anarşist onu savunmak isteyebilir, “çünkü hiçbir kurum ve ideolojiye bitmez tükenmez bir bağlılığı ya da düşmanlığı yoktur” (Feyerabend, 1991b: 201-202). Epistemolojik anarşizmin hiçbir kurama bir bağlılığı söz konusu değildir. Esas olarak bilim yapmak için değişmez, bağlayıcı ilkelere sahip olan yöntem gerekliliği düşüncesini kabul etmemektedir.

Bilim tarihinin tekdüze, evrensel ve nesnel ölçütlerle ele alınması, belirli bir ilerleme ve evrim görüşü ile ilişkilendirilerek ortaya konulur. Süreklilik tezi bilim felsefesinin en yaygın iddiasıdır. Buna karşın Feyerabend’in anarşist epistemolojisinde, bilim tarihinin kuralsız ve usdışı örneklerle dolu oluşu, nesnelci ve yöntemci bilim anlayışının aksine bilimin süreklilik içinde gelişmediğini ortaya koyar. Diğer taraftan, kesin kurallara ve katı bir yönetime dayalı bir bilim geleneği oluşturmak mümkün hatta başarılı olsa bile, Feyerabend böyle bir bilimin reddedilmesi gerektiğini savunur. Ona göre, bir yöntembilim diğerinden daha geniş ufuklu olabilir ancak onun “doğanın derin gizlerini” keşfetmek için en iyi yol olduğunu hiç kimse garanti edemez (Feyerabend, 1991b: 23). “Hiçbir kural ve standartlar sistemi güvenilir değildir ve bilinmeyene doğru ilerleyen bilim ne kadar ussal olursa olsun böyle bir sistemi çarpıtabilir” (Feyerabend, 1991b: 201).

Feyerabend, bir dadaist gibi bütün baskıcı yaklaşımların karşısındadır (Feyerabend, 1991b: 201). Feyerabend kendisini anarşist olarak nitelendirmekle beraber anarşistlerin zaman zaman insanlara zarar verdiklerinden dolayı dadaist tanımlamasını daha çok kabul eder.

Bu noktada dadaizmin ne olduğuna bakmamız gerekir. Bu akım, Birinci Dünya Savaşının dehşetinden kaçıp kurtulmak üzere, İsviçre’ye yerleşen bir grup şairin kurduğu, sanatta akıl dışılığı, rastlantıyı, sezgi ve alaycılığı ön plana çıkaran edebiyat akımı olarak

karşımıza çıkar. Temelde yıkıcı bir sanat ve düşünce akımı olan Dadaizm, bu terimi, salt anlamsız bir sözcük olduğu gerekçesiyle benimsemiştir. Fransızcada “tahta at” anlamına gelen “dada” sözcüğünü, savaşın yarattığı umutsuzluktan, burjuva değerlerine karşı duyduğu tiksintiden kaynaklanan protestosunu ve yerleşik estetik değerlere meydan okuyan sanat eserlerini anlatmak için kullanmıştır (Cevizci, 2012: 243). Dadaiste göre, saçma veya ahlak dışı bulunabilecek hiçbir görüş yokken, hiçbir yöntem kaçınılmaz değildir. Mutlak olarak karşı olduğu tek şey evrensel ölçüt anlayışıdır (Hülür, 2006: 201).

Feyerabend'in epistemolojik anarşizm düşüncesini temele alan yaklaşımının dadaizm ile ilişkilendirilmesinin nedeni dadaizmin bilim dâhil hiçbir konuda evrensel bir ölçütü kabul etmemesidir. Dadaizm hiçbir yöntemden kaçınmaz. Sadece yöntemin evrensel genel geçerliliğine karşı çıkar. Çünkü bilimin nesnesi olan dünya henüz yeterince bilinmemekte ve başarılı olduğu düşünülen bilimsel geleneğin bu dünyanın açıklanması için sınırlayıcı olacağı, özgürlüğü ve gelişmeyi engelleyeceği düşüncesindedir.

Feyerabend özgür bir toplumda geleneklerin özgürlüğünü istemektedir, bu da kendisini anarşist yapmaktadır. Feyerabend'in bilim zorbalığına karşı çıkması onun anarşist olarak adlandırılmasına sebep olmaktadır. Feyerabend'in anarşizmi, toplumu eleştiren düşüncelerle değil, egemen kuralların reddedilmesine ve başkaldırı zemininde eleştiren bilince, çoğulcu yaklaşımlara izin verilmesine dayanmaktadır.

Feyerabend, kuramların değerlendirilmesi noktasında özgürlükten yanadır. Bilim adamlarının özgür yorumu Feyerabend'in hareket noktasıdır. Bilim tarihinin bütün dönemlerinde, birbiriyle tamamen uyuşmayan çok sayıda alternatif kuram geliştirilmesinin arzu edilirliliğini vurgular (Feyerabend, 1999a: 205). Ona göre, mümkün olduğu kadar var olan kuramlardan farklı kuramlar ortaya atılmalıdır. Farklı kuramların ortaya atılmasının şartı ise özgür bilme çabasının sınırlandırılmamasıdır. Feyerabend'da bilimsel ilerleme bir kuramdan başka bir kurama geçerek gerçekleşir. Feyerabend buna engel olan egemen, baskıcı tek yöntem anlayışını eleştirir.

Feyerabend'e göre bilim, dünyada tek başına bulunan ve keşfedilerek ortaya çıkan bir gerçeklik değil, bilim adamlarının ve sosyal şartların tercihleriyle oluşturulan bir epistemik durumdur. Feyerabend'in bilim anlayışında bilim adamının bireysel değerlerinin çok büyük önemi vardır. Bilim baştan sona bir insan etkinliği olmalıdır. Bilim adamı yerleşik bilim anlayışının dışında hipotezler öne sürerek bilimin ilerlemesine yardımcı olmalıdır. Feyerabend, epistemolojik anarşizm ilkesiyle bireysel, toplumsal ve epistemolojik alanda var olan tüm dogmaları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu amacını da, “yönteme hayır” ve “ne olursa uyar” ilkesiyle gerçekleştirmektedir.

Yönteme Hayır, Ne Olsa Uyar İlkesi

“Yönteme hayır” ve “ne olursa uyar” ilkesi epistemolojik anarşizm düşüncesinin doğal bir yansıması olarak görülmelidir. Bu ilke bize, Feyerabend'in bütün düşüncesinde karşımıza çıkan eleştirel, özgürleştirici ve anarşist tavrının bilimsel yöntemin belirlenmesi probleminde de çok açık bir biçimde uygulandığını gösterecektir.

İlk olarak Feyerabend, bilimsel yöntem olarak adlandırılan yöntembilimin söz konusu olmadığını, bilimsel ilerlemenin çoğulculuğa kaynaklık eden “ne olsa uyar” ilkesiyle mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Bu düşüncesini şu şekilde ifade eder: “Dışarıdan kurallar dayatan yöntembilimleri reddediyorum. Bunun yerine bilimsel usulün işlevsel olarak incelenmesini ve yöntembilimlerin evrenbilimsel eleştirisini öneriyorum” (Feyerabend, 1991a: 192).

Bilimin doğasında özel bir şeyler bulunduğu düşüncesini reddeden Feyerabend, bu çerçevede içerisinde metodolojik çoğulculuğu benimsemiştir. Feyerabend'e göre, sabit bir yöntem veya sabit bir aklilik kuramı düşüncesi bön bir insan ve toplumsal çevre

anlayışı üzerine kuruludur. Tarihin sağladığı zengin malzemeye bakan ve onu aşağılık içgüdülerini tatmin etmek ve şiddetli entelektüel güvenlik nöbetlerini açıklık, kesinlik, nesnellik, gerçek gibi terimler altında dindirmek için fakirleştirmeye yeminli olmayan herkes sonunda görecektir ki, tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır. O ilke ne olsa uyar, ne olsa gider ilkesidir (Feyerabend, 1999a: 43).

Bu konuya ilişkin düşüncesini şu şekilde devam ettirir: “Bilimin üstünlüğü sahip olduğu yöntemden ileri gelmez, çünkü yöntem diye bir şey yoktur. Bu üstünlük elde ettiği sonuçlardan ötürü de değildir, biz bilimin ne yaptığını biliyoruz, ama öteki geleneklerin bundan çok daha iyisini yapıp yapamayacağına ilişkin en ufak bir fikrimiz yok” (Feyerabend, 1999b: 141).

Feyerabend’e göre, bilimselliği belirleyen ve bilgi üretimini evrensel kurallara bağlayan herhangi bir standardın olması mümkün değildir:

“ Bilimsel Yöntem diye bir şey yoktur; her araştırmanın temelini oluşturan ve onun bilimsel dolayısıyla güvenilir olmasını garantileyen tek bir usul ya da kurallar dizisi yoktur. Her proje, her teori, her usul kendi içinde ve ele aldığı süreçlere uyarlanmış standartlarla değerlendirilmelidir. Koşullar ne olursa olsun her büyüklüğü ölçen evrensel ve kalıcı bir ölçüm aleti fikri ne denli gerçekçi değilse, uygunluğun değişmez ölçüsü olan evrensel ve kalıcı bir yöntem fikri, hatta evrensel ve kalıcı bir akılsallık fikri de o denli gerçekçi değildir” (Feyerabend, 1999b: 131). Feyerabend’e göre, bilimsel yöntem diye bir şey olmadığından dolayı, bilimin yöntemi nedeniyle tercih edildiği iddiasının hiçbir geçerliliği kalmamaktadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi Feyerabend, bilimde objektif bir yöntemin bulunduğu görüşüne karşıdır. Bilimsel yöntemi sınırlandırmak yani karakterize etmek için girişilen bütün girişimler boşunadır ve tarih de göstermiştir ki başarısız olmuşlardır. Feyerabend’in bilimsel yönteminde geçerli olan ilke “ne olsa uyar” ilkesidir. Bu ilke teorilerin çoğalmasına yol açacağından faydalı olacaktır. Rakip teoriler birbiri ile karşılaştırıldıkça eksik olan teorinin açıkları ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda “Ne olsa uyar” ifadesi, kuralların, ölçüt dizgelerin güvenilir olmadığı anlamındadır (Güzel, 1998: 137).

Feyerabend’e göre, “mantık ve felsefede tek bir kural yoktur ki, ihlâl edilmemiş olsun” (Feyerabend, 1991a: 122). Feyerabend yeni bir yöntem değil, bilimin dogmatikliğine ve otoritesine savaş ilan etmek için “ne olsa uyar” düşüncesini aşağıdaki anlamda kullanmaktadır:

“...ne olsa uyar benim savunduğum bir ilke değil, ilke hastası ama aynı zamanda tarihi de ciddiye alan bir akılcının kabullenmek zorunda olduğu bir ilke. Daha da önemlisi, nesnel standartların olmayışı daha az çalışılacağı anlamına gelmez; bilim adamlarının sadece felsefeci ve ileri gelen bilim adamları tarafından karakteristik bir şekilde bilimsel olarak nitelenen bileşenleri değil akla gelebilecek bütün bileşenleri incelemek zorunda oldukları anlamına gelir” (Feyerabend, 1995: 343). Ona göre, tüm şartlar altında ve insani gelişmenin tüm evrelerinde savunulabilecek tek bir ilke vardır o da ne olsa uyar ilkesidir (Feyerabend, 1999b: 43).

Feyerabend, ne olsa uyar ilkesinin temel mantığını “Benim niyetim bir dizi temel kuralın yerine başka bir kurallar dizisi koymak değildir, niyetim daha çok bütün yöntemlerin, en apaçık olanların bile, sınırlarının olduğuna ikna etmektir” (Feyerabend, 1999b: 47). şeklinde açıklamıştır. Feyerabend, “ne olsa uyar” ilkesiyle bilimin, insanoğlunun çevreyle başa çıkmak için icat ettiği yollardan sadece birisi olduğunu söyleyerek, bilimin hiçbir üstünlüğü olmadığını ifade etmektedir (Feyerabend, 1999b:

204). Ona görebilimi gereksiz yere abartmak, bizi katı görüşlülüğe, bilim bağınağına götürebilir.

Nesnellik ölçütü bağlamında da işaret ettiğimiz gibi Feyerabend, standartların meşrulaştırılmasında kullanılan “akıl” ve “akılsallık” ölçütlerine karşıdır. Bunların bilimin evrensellik iddiasına hiçbir biçimde zemin oluşturamayacağı görüşündedir. Ona göre, “Ne bilim ne de aklilik evrensel üstünlük ölçüleridir. Bunlar kendi tarihsel kökenlerinden habersiz tikel geleneklerdir” (Feyerabend, 1999b: 267). “Herhangi bir yaklaşım, gayri bilimsel olduğu söylenerek bir kenara atılamaz” (Feyerabend, 1991a: 11). Feyerabend’e göre, aynı anda birbirleriyle çelişen çok sayıda kuram bulunmalı ve bu kuramların savunucuları bunların doğruluğuna kuvvetle inanmalı ve içerdiği tüm anomalileri ısrarla çözmeye uğraşmalıdır (Ingvar, 1983: 91).

Feyerabend, nasıl ki mantıkçı pozitivistin nesnel, tarafsız yöntem monizmine karşı çıktığıysa aynı şekilde teorik çoğulculuk bağlamında da aynı yaklaşımın ilgili olgular kümesini tam olarak ve aslına uygun bir biçimde betimleyen tek bir doğru teori bulunduğunu, dolayısıyla, diğer bütün teorilerin yanlış olduklarını ima eden teorik monizme de karşı çıkmaktadır (Cevizci, 2012: 98). Ona göre, her yeni teori bir eskisinin kesin ve değişmez saydığını yadsımaktadır. Bu bağlamda, her yeni teori eskisiyle tutarsız olarak gelişir ve eski teoriyi dışlar (Bozkurt, 2003: 339). Bu noktada, Feyerabend’in yaklaşımının çoğulcu bir yapıya izin vermesi açısından değerlendirmek mümkün olsa da temelde düşüncesinin “ne olsa uyar” ölçütü üzerine kurulu olduğunu vurgulamak gerekir. Feyerabend’e göre, tek bir yöntem ya da kurallar dizisi yoktur. Tek kuramın egemenliği, eleştiriyi ortadan kaldırır ve bireylerin, yeni kuramların özgür gelişimini ortadan kaldırır. Bu durumda yeni bir bilimsel kuram yapıldığında, eskileriyle çelişse bile kuramların çokluğu anlayışı savunulmalıdır. Sonuç olarak, Feyerabend’in bilgi kuramsal anarşizmi söz konusu olduğunda gerçeklik tek bir disiplinde, tek bir yöntemde bulunamaz; disiplinlerin tümü, gerçekliğin doğasına ilişkin kendi kuramsal ve yöntemsel değerlerini içeren yaklaşımlar çerçevesinde değişik cevaplar önermelidir.

Sonuç

Feyerabend, özellikle kendisinden önceki pozitivist ve neo-pozitivist bilim felsefelerinin ortaya koyduğu yaklaşımlara karşı çıkarak, post-pozitivist bir mantıkla yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısının en temel özelliği bilimsel yöntemin, daha genel olarak bütün bilimsel sürecin ve bilim etkinliğini gerçekleştiren bilim adamının bu süreçte diğer bütün etkilerden, iştiaqlardan, her türlü ideolojiden yalıtılmış ve bağımsız olarak etkinlikte bulunmasının mümkün olamayacağıdır. Bu düşünce post-pozitivist ya da post-modern bilim anlayışının genelinde “olgular kuram yüküdür” biçiminde kendini gösterir. Bu düşüncenin yansımaları gördüğümüz Feyerabend’e göre de, bilimsel bilgi de diğer bilgi türlerinde olduğu gibi kuramdan, gelenekten vb. gibi etkilerden bağımsız, salt akılla ulaşılan bir süreçte ortaya çıkmaz. Tam aksine irrasyonel öğeleri de içeren bilim tarihi ve bilim adamlarının şekillendirdiği kuram yüklü bir süreç olarak karşımıza çıkar.

Feyerabend’e göre bilim; ne tümüyle akılsaldır, ne evrensel yöntem ve usullere bağlıdır, ne de kusursuzdur. O, bilimin özgür bir faaliyet olması gerektiğini düşündüğünden her türlü yönetime karşı çıkar. Feyerabend, epistemolojik anarşist olarak evrensel olan ya da kendisinin evrensel, nesnel olduğunu iddia eden bütün değerleri karşısına alır. Bilim bir insan etkinliğidir, önemli olan bilim adamının özgür eylemleridir. Bunun için birbirine alternatif olan bütün bilgilerin, birbirleri ile yarışmasına imkân tanıyan çoğulculuk ilkesi esas alınmalı, savunulmalıdır.

Bilim, Feyerabend ile belirli tarihsel ve toplumsal koşullardan etkilenen bir bilgi üretme biçimi niteliğine dönüşmüştür. Bilimin diğer bilgi üretme biçimlerinden hiçbir üstünlüğü olamayacağını iddia eden Feyerabend, bilimin kendi üstünlüğü adına iddia ettiği “nesnellik”, “evrensellik”, “yegânelik”, “gerçeklik” vb. özelliklerini

eleştirerek bilimin otoritesini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ona göre, bilim ussal olduğu kadar usdışıdır, sabit bir yöntem ve ölçüte dayalı olarak anlaşılabilir, bu açıdan bilimde her kuram kendine özgü ve kendisiyle sınırlı bir doğruluk barındırır. Feyerabend'e göre bilimsel bilgi de bir gelenektir ve diğerlerinden üstün değildir. Bilim, ulaştığı sonuçlar nedeniyle de tercih edilir ya da diğer gelenekler karşısında üstün değildir. Ona göre, bilimin diğer tüm öğretilerden herhangi bir üstünlüğü olamaz, olmamalıdır. Bir gelenek ancak başka bir gelenekle karşılaştırıldığında, kendi değerlerinin gözüyle bakılığında istenilen ya da istenilmeyen özellikler kazanır. Bilimin akılcı ve deneysel olma gerekçesiyle yarattığı üstünlük iddiası geçerli değildir. Yoksa bilimin değeri nesnellik, evrensellik ya da yöntemsel teklik ile belirlenmez.

Feyerabend'e göre, değişmez bir bilimsel yöntem, bilimin ilerlemesi ve bilimsel bilginin gelişmesini yöneten yararlı metodolojik kurallar yoktur. Yöntem bakımından bilim adamına getirilecek herhangi bir sınırlama, bilimsel ilerlemeyi engellemektedir. Buna göre, bilimsel yöntem diye bir şey yoktur ve bilim belirli tek bir yöntemi izlememelidir. Bunun yanı sıra Feyerabend, kendi eleştirilerinin hiçbir biçimde salt bilime yönelik olmadığını, bilimin dogmatik ve baskıcı yapısına yönelik olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Feyerabend, hiçbir düşünce ya da geleneğin kurumsal araçlarla bastırılmaması gerektiğini düşünmekte ve bunun getirisi olarak, geleneklerin ya da bilimsel kuramların çoğulculuğunu savunmaktadır. Ona göre, bilim kuramsal çoğulculuk sayesinde sahip olduğu birikime ulaşmıştır. Bu çoğulculuk mantığında her şeyin temelini oluşturacak tek bir yöntem aramak mümkün değildir. Bu yüzden Feyerabend'e göre, bütün her şeyi açığa çıkarabilecek tek bir mantık yoktur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Feyerabend; nesnelci, evrenselci ve çizgiselci pozitivist bilim anlayışına; kuramsal ve yöntemsel çoğulculuk, epistemolojik anarşizm ve ne olsa uyar gibi ilkelerden hareketle karşı çıkmaktadır. Bu hususta son olarak belirtmek isterim ki bilimsel bilgi ve bilimsel yönetime ilişkin pozitivist tavrın egemen olduğu dönemde, bütün bilgi türlerini ve sosyal bilimleri, doğa bilimleri gibi özellikle de fizik bilimin de ki gibi hesaplanabilir, ölçülebilir kılma ve kesin bilgiye ulaşmayı sağlayan tek yöntemin tüm alanlara uygulanması amaçlanmaktadır. Bu anlayış felsefenin, bilimsel felsefeye indirgenmesi sonucunu doğurmuş ve bütün diğer niteliklerinin göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Feyerabend'in çalışmamızda ortaya çıkardığımız tavrı ise, sosyal bilimlerin ve felsefenin ontolojik varlığını, düşünce tarihinde ki yerini, değerini ve işlevini sorgulatar bir yapıya getirmiş pozitivist anlayışa karşı ciddi bir eleştiri olarak değerli görülmelidir. Bunun sonucu olarak bu yaklaşım sosyal bilimler ve daha özelinde felsefenin ve bilim felsefesinin zeminini genişletme işlevini yerine getirirken diğer taraftan da bilimsel bilginin kendine özgü en temel niteliklerinin tamamen ortadan kaldırılmasına, yadsınmasına sebep olma tehdidini de her zaman içermektedir.

Kaynakça

- Bozkurt, Nejat, (2003), *20. Yüzyıl Düşünce Akımları*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, Ahmet, (2002), *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Cevizci, Ahmet, (2012), *Felsefe*, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Chapman, Siobhan, (2008), *Language and Empiricism*, (After The Vienna Circle) Palgrave Macmillan Press, New York.
- Güzel, Cemal, (1998), *Sağduyu Filozofu Popper*, Derleyen: Cemal Güzel, İkinci Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Güzel, Cemal, (2010), *Bilim Felsefesi*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Feyerabend, Paul, (1975), "Science. The Myth and its Role in Society", *Maintained and Inquiry*, 18 (2), 167-181.

Feyerabend, Paul, (1981), *How to Defend Society Against Science*, Scientific Revolutions, ed. By Ian Hacking, Oxford University Press, Oxford.

Feyerabend, Paul, (1991a), *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev: Ahmet Kardam, Birinci Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Feyerabend, Paul, (1991b), *Yönteme Hayır. Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları*, 2. Baskı, çev. Ahmet İnam, Ara Yayıncılık, İstanbul.

Feyerabend, Paul, (1995), *Akla Veda*, çev: Ertuğrul Başer, Birinci Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Feyerabend, Paul, (1999a), *Yönteme Karşı*, çev. Ertuğrul Başer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Feyerabend, Paul, (1999b), *Özgür Bir Toplumda Bilim*, çev: Ahmet Kardam, İkinci Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hülür, Himmet, (2006), "Bilimde Yöntemciliğın Reddi ve Çoğulculuk: Feyerabend'in Epistemolojik Dadaizmi", Afyon Kocatepe Üniversitesi: Sosyal Bilimler Dergisi, VIII (2), 199-218.

Joergen, Joergensen, (1951), *The Development of Logical Positivism*, University of Chicago Press, Chicago.

Johansson, Ingvar, (1983), *Anglosakson Bilim Felsefesi*, Felsefe Yazıları, çev. Şahin Alpay, Beşinci Kitap, Yazko, İstanbul.

Losee, John, (2008), *Bilim Felsefesine Tarihsel Bir Giriş*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Şaylan, Gencay, (1996), *Çağdaş Düşünce Akımları: Postmodernizm*, (Ders Notları), Todaie Yayınları, Ankara.